

חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות), התשפ"ו-2026

סעיף 9 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953 קובע כי בעניינים שבהם לבית הדין הרבני אין סמכות שיפוט ייחודית בענייני המעמד האישי של יהודים כהגדרתם בחוק, תהיה לו סמכות שיפוט רק בהסכמת כל הצדדים.

לפי סעיף 51 לדבר המלך במועצה על ארץ-ישראל, 1922 עד 1947, ענייני המעמד האישי הם הליכים בעניין:

- נישואין או גיטין
- מזונות
- כלכלה
- אפוטרופסות
- כשרות יוחסין של קטינים
- איסור השימוש ברכוש של אנשים הפסולים לפי החוק
- הנהלת נכסי אנשים נעדרים

בשורה של פסקי דין נדון המתח באשר להיקף סמכותם של בתי הדין, ולאורך שנים ארוכות נקבעו הלכות והתקיים שיח ער בעניין. בבג"ץ סימה אמיר (בגץ 8638/03 סימה אמיר נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים) נדונה עתירה בעניין סמכותו של בית הדין הרבני לפסוק בתביעת רכוש בין בני זוג אחרי שהתגרשו, כאשר הטענה היא להפרת הסכם הגירושין.

ככל שיש סמכות כזו, נשאל בעתירה מה מקור הסמכות – החוק (אם מכוח סמכות ראשונית מקורית או מכוח סמכות נלווית כפי שפורשה בהלכה) או הסכמת הצדדים (ומה המשמעות שיש לתת לה).

בין הצדדים נכרת הסכם גירושין כולל. האישה הייתה אמורה לקבל את חלקו של הבעל בדירה ועוד, בתמורה להסדרים כספיים אחרים, והתחייבה שלא לתבוע הגדלת מזונות ולא להוציא כנגדו צווי עיכוב יציאה מהארץ – ללא כן תיאלץ להשיב לו את הבעלות בדירה ואת הרכוש עליו ויתר. עוד הסכימו הצדדים שבמקרה של מחלוקת לאחר הגירושין תהא לבית הדין הרבני סמכות ייחודית לדון בה. כמה שנים לאחר מכן תבעו הילדים באמצעות אימם את הגדלת המזונות, ומשם התגלגלו מספר תביעות, לרבות בבית הדין הרבני לפסק דין הצהרתי וביצוע ההסכם. בסופו של הליך זה עתרה האישה לבג"ץ וביקשה לבטל את כלל החלטות בית הדין האזורי והגדול בעניינה מכוח היעדר סמכות.

בית המשפט העליון ציין את הטענה הנשמעת לעתים, לפיה בית הדין הרבני עשוי למלא תפקיד כפול: תפקיד השיפוט הממלכתי שהטיל עליו חוק המדינה לצד מהותו כבית דין תורני בענייני ממונות מכוח הסכמת הצדדים. עקרון החוקיות טומן בחובו את החובה של בתי הדין להכריע בעניינים שהופקדו בסמכותם, ולכן גם אם ההלכה היהודית מתירה להם להכריע במחלוקות – זה לא מספיק כדי להסמיק אותם לעשות זאת כערכאת שיפוט ממלכתית. וכאשר אין לערכאה כזו סמכות עניינית לדון בעניין מסוים בהתאם לחוק – היא לא יכולה לדון בו כבורר מכוח הסכמת הצדדים.

לבסוף נפסק:

1. תביעת רכוש בגין הפרת תנאי שיפוי בהסכם גירושין שמוגשת לאחר הגירושין אינה כרוכה בתביעת הגירושין שכבר הסתיימה.

2. תביעה רכושית כזו היא לא ענין של מעמד אישי כמשמעו בחוק, ולכן ההסכמה החוזית של הצדדים לגבי מחלוקת כזו לא מועילה כדי להקנות לבית הדין סמכות שיפוט מכוח סעיף 9 לחשבד"ר. על כן, אין לבית הדין סמכות שיפוט מקורית לדון בתביעה.
3. אין לבית הדין גם סמכות נלווית לפרש את ההסכם או לדון בו, ולא סמכות נמשכת לדון בתביעה שעניינה אכיפת הסכם – שכן הכרעה בעניין ממוני היא סופית וסמכות נמשכת אינה רלוונטית לגביה.
4. הסכמת הצדדים לתן לבית הדין סמכות דיון לא מועילה כדי להקנות לו סמכות שאין לה מקור בדין. מאחר שההסכמה שלהם היא בעניין שלא מנוי על ענייני המעמד האישי – היא ניתנה למעשה "מחוץ לחוק" ולכן אינה תקפה.
5. ביחס לטענה שניתן לראות בסעיף ההסכמה של הצדדים כסעיף בוררות, נקבע שלא ניתן להסמיק את בית הדין להכריע כבורר בעניינים שלא מצויים בסמכותו העניינית כחוק.

לאורך השנים הועלו מספר הצעות חוק להסדרת העניין בחקיקה, ובתי הדין הדתיים המשיכו לעסוק בבירור סכסוכים אזרחיים בהסכמה. בכנסת ה-25 הועלתה הצעת חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות), התשפ"ג–2023, שמטרתה הייתה לעגן בחוק את סמכות בתי הדין הדתיים לדון בעניינים אזרחיים שיכולים לשמש כנושא להסכם בין צדדים – בהסכמתם.

הצורך של רבים בקרב הציבור היהודי בישראל ליישב סכסוכים אך ורק בבתי דין שפוסקים על פי דין תורה הוכר על-ידי בית המשפט העליון, אך הוא מצא להפנות אותם לטריבונלים חיצוניים או פרטיים. הצעת החוק ביקשה להביא לידי ביטוי את זכות היסוד לגישה חופשית לערכאות – לרבות בתי הדין; וכדי להגשים את עקרון הפלורליזם השיפוטי, ממקום שראוי שהמדינה תעמיד לרשות הציבור הרחב שמעוניין בכך כלים ליישוב סכסוכים בדרך משפטית אלטרנטיבית שמקובלת על הקהילות מהן הוא מגיע.

ההצעה לא ביקשה להסמיק את בתי הדין להטיל עיצום דתי (כמו חרם דתי נגד צד שלא מסכים להתדיין בפניו), והדגישה את עניין ההסכמה הכוללת הנדרשת כדי להבטיח שאין כאן עניין בכפייה דתית. שהרי מבחינת דין תורה, למשל, בעל דין חייב למצות את האפשרות להתדיין על פיו לפני שהוא פונה לערכאות אזרחיות, ולשם כך הוא צריך לקבל "היתר בית דין" – ויש להסדיר גם את האפשרות לקבל היתר זה כדין.

הצעת חוק זו הוציאה את האפשרות שבית הדין יוכל לדון במסגרת בוררות בענייני רכוש הכרוכים בגירושין או בעניין אחר של מעמד אישי שקיימת לגביו סמכות שיפוט (לרבות בהסכמה). והבחירה להסדיר סמכות של בוררות ולא סמכות שיפוט נועדה להקל על גיבוש הסכמה רחבה ולעגן בחקיקה את מה שממילא כבר נוהג בבתי הדין.

החוק שאושר לבסוף, חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות) קובע:

בתי הדין – בית דין רבני או שרעי;

עניין אזרחי – עניין שהוא לא:

1. פלילי;
2. מנהלי (ביקורת שיפוטית על החלטת רשות);
3. עניין שבסמכות בית הדין לפי חוק, לרבות עניין שניתן להסכים עליו לגבי הסמכות;
4. הליך בין בני זוג נשואים או נשואים לשעבר;
5. עניין שהמדינה או הרשות המקומית היא צד לו;

6. עניין שמצוי בסמכות בית הדין לעבודה ולא יכול לשמש נושא להסכם בוררות; או עניין כזה במהלך קיום יחסי עובד-מעסיק בין הצדדים (**החריג**): היוזמה להבאת ההליך לבית הדין הייתה של העובד. במקרה זה על בית הדין גם לברר בתחילת הדיון בבקשה אם היוזמה אכן הייתה של העובד);
7. עניין הנוגע להליכי משמעת.

בוררות בהסכמה

בית הדין רשאי שלא לדון בהליך בוררות **מטעמים שיירשמו**.

בית הדין רשאי לדון **כבורר** בעניין **אזרחי** שיכול לשמש נושא להסכם בתנאים **מצטברים**:

1. לבית הדין יש סמכות שיפוט בענייני המעמד האישי של אחד הצדדים לפחות, או שכל הצדדים הם תאגידים;
2. הסכמת **כל** הצדדים **בכתב** – חתימה על **טופס הבוררות** שבחוק בסמוך להגשת הבקשה; **החריג**: צד אחד מגיש את הבקשה וחותרם על הטופס, ואז המזכירות שולחת ליתר הצדדים הודעה על הגשת הבקשה והאפשרות שיחתמו עליו.

עד **שכולם** יחתמו על טופס הבוררות בית הדין **לא** רשאי:

- להזמין את הצדדים לדיון;
- להורות להם להשיב לתביעה;
- להזמין עדים;
- לתת החלטות.

החריג: החלטה טכנית שלא בעניין הסכסוך או סעד בעניינו.

בתחילת הדיון בית הדין חייב **לברר** אם חתימת הצדדים על טופס הבוררות נעשתה **מרצון חופשי**.

בית הדין יבהיר לצדדים שמדובר בהליך בוררות **ולא** בהליך שיפוטי.

תחולת הדין הדתי

בהליך בוררות בית הדין רשאי לדון ולפסוק בהתאם לדין הדתי הרלוונטי, ובתנאי שלא יפגע בזכות מהותית של מי מהצדדים שזכאי לה מכוח:

1. חוק שיווי זכויות האישה, התשי"א-1951;
2. משפט העבודה שאין להתנות עליו, המגן על זכויות עובדים;
3. חוק המגן על זכויות אדם עם מוגבלות, כהגדרתו בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח-1998;
4. חוק החוזים האחידים, התשמ"ג-1982;
5. הוראות כל דין החלות על אף כל ויתור והסכם נוגד.

תחולת חוק הבוררות

הוראות חוק הבוררות, התשכ"ח-1968 יחולו על הליך בוררות לפי חוק זה, בשינויים המחויבים וכן:

1. סעיפים 23 (אישור פסק בוררות) וסעיפים 31-35 (שכר הבורר ומעמדו) לא יחולו;
2. סדרי הדין שיחולו יהיו סדרי הדין הנהוגים באותו בית דין;
3. בנוסף להוראות הרלוונטיות לבקשה לביטול פסק הבוררות, עילה נוספת לביטול בהליך לפי חוק זה היא אם בית הדין פסק בניגוד להוראותיו;
4. בעניין שבסמכותו של בית הדין לעבודה, יהיו לו סמכויות בית המשפט בבוררות וכן סמכות ייחודית לדון בתובענה שעילתה בפסק בוררות בעניין;
5. דין פסק בוררות של בית הדין כדין פסק דין של בית משפט (**פרט לערעור**).

ביצוע ותקנות

בית הדין הרבני

הממונה על ביצוע החוק הוא **השר לשירותי דת**, שרשאי:

1. להתקין תקנות ולקבוע אגרות להליכים;
 2. לשנות בצו את חלק א' לתוספת הראשונה ולתוספת השנייה.
- והכול בהסכמת שר המשפטים ונשיא בית הדין הרבני הגדול ובאישור ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת.

בית הדין השרעי

הממונה על ביצוע החוק הוא **שר המשפטים**, שרשאי:

1. להתקין תקנות ולקבוע אגרות להליכים;
 2. לשנות בצו את חלק ב' לתוספת הראשונה ולתוספת השנייה.
- והכול בהסכמת נשיא בית הדין השרעי לערעורים ובאישור ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת.

דיווח לכנסת

מנהל בתי הדין הרבניים ומנהל בתי הדין השרעיים ידווחו לוועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת על יישום החוק פעם בשנה בחודש פברואר. הדוח יכלול גם פירוט של מספר התיקים שנפתחו בשנה הקודמת בפילוח שעניינו הסכמות הצדדים כמפורט בסעיף 7 לחוק.

החוק מגדיר את תחילתו לעניין בית הדין השרעי – שלושה חודשים מפרסומו. כמו כן, הוא קובע שעד שתיקבענה אגרות יחולו הוראות תקנות הדיינים בעניין.